

MAĞDURLARA YÖNELİK FARKINDALIK ÖLÇEĞİNİN (MAFÖ) GELİŞTİRİLMESİ VE MAĞDURLARLA ÇALIŞABİLECEK ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNDE UYGULANMASI

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Burak Miraç GÖNÜLTAŞ¹

¹ Doç. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Sosyal Hizmet Bl. Sivas, mbgonultas@cumhuriyet.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4182-6098.

Geliş Tarihi: 20.02.2020 Kabul Tarihi: 31.10.2020 DOI: 10.37669/milliegitim.691631

Öz: Mağdurlar, maruz kaldıkları bir takım kalıp-yargısal algılar ve ön yargılar nedeniyle dışlanma riskiyle karşı karşıyadırlar ve bu durum onların haklarının ihlal edilmesinde önemli bir etkidir. Çünkü gerekli yaklaşım ve müdahaleler yapılmadığında ya da yanlış yapıldığında mağdurlarda ikincil mağduriyetlere sebep olunabilmektedir. Bu amaçla alanda çalışan ve çalışma potansiyeli olan profesyoneller için mağdurlara yönelik ön yargı, kalıp-yargı ve farkındalık düzeyini ölçen MAFÖ geliştirilmiş, bu ölçeğin geçerliği ve güvenilirliği test edilmiş ve bu ölçek uygulanmıştır (n=270). Mağdurlara yönelik algı ve farkındalıkları belirleyen iki önemli etkenden ilki cinsiyet diğeri ise mağdurlara yönelik ders, seminer vs. bir etkinliğe katılmış olmaktır. Kadınlar erkeklere göre daha olumlu algılara ve daha yüksek farkındalığa sahiptir. Mağdurlara yönelik ders almak ya da seminere vs. katılmak, farkındalığı arttırmakta, farkındalığı artan öğrencilerin ise ön yargılı algıları azalmaktadır. Ancak farkındalık artarken, kalıp-yargısal algılarda artış olduğu görülmüştür. Kalıp-yargısal algılarda sadece cinsiyete göre farklılaşma vardır ve erkekler kadınlara göre daha fazla kalıp-yargısal algılara sahiptir. Farkındalık düzeylerine bakıldığında ise kadınların erkeklere göre mağdurlara yönelik farkındalık düzeyleri daha yüksek bulunmuştur. Bu bağlamda mağdurlara yönelik birtakım etkinliklerin özellikle mağdurla çalışma potansiyeli olan sosyal hizmet, psikoloji, sosyoloji, eğitim bilimleri vs. gibi alanlarda artırılması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: mağdur, ön yargı, farkındalık, damgalama, ölçek.

DEVELOPING PERCEPTION AND AWARENESS TOWARD VICTIMS SCALE (PAVS) AND CONDUCTING ON UNDERGRADUATES WHO ARE ABLE TO WORK WITH VICTIMS

Abstract:

Victims experience the risk of exclusion due to a number of stereotypical perceptions and prejudices they are exposed to, which is an important factor in violating their rights. Because, when necessary approaches and interventions are not made or wrongly done, secondary victimization can be caused in victims. For this purpose, the PAVS, which measures the level of prejudice, mold-judgment and awareness of victims for professionals working in the field and potentially working, has been developed, its validity and reliability has been tested and applied (n = 270). As a result, two important factors that determine perceptions and awareness of victims are gender and lessons, seminars etc. for victims. attending an event. Women have more positive perceptions and higher awareness than men. Taking lessons for victims or seminars etc. participation increases awareness and students' increased awareness decreases their prejudiced perception. However, while awareness increased, it was observed that there was an increase in stereotypical perceptions. There is only a gender difference in stereotypical perceptions, and men have more stereotypical perceptions than women. Considering the level of awareness, it was found that the awareness levels of women towards victims were higher than men. Some activities for victims should be increased, especially in areas such as educational sciences, social work, psychology, sociology etc. that have the potential to work with victims.

Keywords: victim, prejudice, awareness, stigmatization, scale.

Giriş

Yirminci yüzyılın başları ile birlikte artan suç oranları, sosyal bilimlerin odağını çoğunlukla suçlular üzerine yoğunlaştırmıştır. Ancak mağdurlar, maruz kaldıkları suçlar nedeniyle pek çok olumsuzluğa tecrübe etmekte, hakları çiğnenmekte ve toplumdaki dışlanma riskiyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu durum, onların mağduriyet öncesi yaşantılarına dönmelerini zorlaştırmaktadır. Mağduriyet sürecinin etkisi, mağdurlara yönelik hukuki yaklaşımın yanı sıra sosyal ve psikolojik bir bakışın da gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu amaçla mağdurların, mağduriyet sonrasında yaşadıkları sosyal, psikolojik, fizyolojik ve ekonomik zararların en aza indirgenmesi ve ihtiyaçlarının giderilmesi amacıyla başta adalet mekanizması olmak üzere ilgili kurumlarda psiko-

sosyal yaklaşım ve müdahale mekanizmalarının oluşturulduğu görülmektedir. Ancak mağdurlara yönelik yaklaşımlarda çok başarılı olunduğu söylenemez (Özdemir, 2020, 341). Bu başarısızlıkta mağdurların ihtiyaçlarının tam anlaşılmasının, mağdurlara yönelik yanlış-eksik algıların, yetersiz bilgilerin ve kurumların mağdurlara yönelik kalıp yargıların etkisinde kalmasının etken olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda, mağdurlara yönelik birtakım hizmetleri sunabilmek için öncelikle bu gruba yönelik olumsuz algılar düzeltilmeli, farkındalık düzeyleri artırılmalı ve mağdur yararını ön-celleyen yaklaşımların benimsenmesi sağlanmalıdır.

Birleşmiş Milletler Suç ve Yetkinin Kötüye Kullanılması Mağdurlarının Temel Adalet İlkeleri Bildirgesi (1998)'ne göre "mağdur, bir suça maruz kalarak, bedensel, psikolojik ya da duygusal olarak zarar görmüş, maddi kayıplara uğramış ve hakları akamete uğramış kişilerdir". İnsanların bir suça maruz kalarak yaşadıkları mağduriyetler; cinsiyetlerine, içinde buldukları yaşam dönemi ve psikososyal şartlara, ekonomik koşullarına, fail-mağdur ilişkisine, maruz kalınan şiddetin yoğunluğuna, deneyimlerine, sosyal destek görüp görmeme vs. gibi birtakım faktörlere göre farklılaşabilmektedir (Mennicke vd., 2014, 815; Nagel vd., 2005, 726). Örneğin çocuklar yetişkinlere göre çok daha farklı tepkiler verebilmektedir. Bu tepkiler çocukların maruz kaldıkları istismar tiplerine göre değişebilirken, çocuklar kısa ve uzun vadede pek çok olumsuzluğu (anksiyete, öfke, güven problemleri, suçluluk, utanç, gerileme davranışları, uyum problemleri, saldırganlık, benlik değerinde azalma, içe kapanma vs.) deneyimleyebilirler. Aile içi şiddete maruz kalan bireylerde, aile bireylerinden şiddet görmek daha ağır olumsuzluklar oluşturabilmektedir. Ayrıca bu durum mağdurun sosyal olarak izole olmasına, çaresizlik gibi olumsuz duygular ve travma sonrası stres bozukluklarını tecrübe etmesine neden olabilir. Genel olarak bakıldığında, mağdurlar çok çeşitli sosyal sorunlara ve dolaylı zararlara (örn. tedavi giderleri, işsizlik vs.) da maruz kalabilmektedir (UNODC, 1999). Mağdurlarda sıklıkla rastlanan tepkiler şunlardır: Hafıza problemleri gibi bilişsel sorunlar, kaygı, çaresizlik, korku, utanç, ekonomik kayıplar, mağduriyeti gizleme, güvensizlik, kendine ve çevresine olan kontrolü kaybetmişlik hissi, depresyon ve sosyal ilişkilerden kaçınma gibi davranış bozukluklarıdır (Özdemir, 2020, 343; Mennicke vd., 817; Nagel vd., 730).

Mağdurların yaşadıkları olumsuzlukların giderilmesine yönelik sosyal ve psikolojik yaklaşım ve müdahaleler, özellikle mağduriyet sonrası meydana gelen zararların en aza indirgenmesinde önemlidir. Ancak mağdurlara müdahale etmekle görevli profesyonellerin mağdur/mağduriyetin farkında olmamaları ve/veya onlara yönelik olumsuz algı ve tutumlara sahip olmaları, mağdurlarda daha farklı mağduriyetlerin yaşanmasına ve haklarının ihlal edilmesine sebep olabilecektir. Örneğin suç sonrası adli ya da tedavi amaçlı içine girdikleri prosedürel işlemlerde meydana gelen aksaklıklar nedeniyle birtakım zararlar görebilmekte (kendini suçlama, utanma, kendinden şüphe etme gibi), özel durumları anlaşılammakta ve böylece başka mağduriyetler de yaşayabilmektedirler (Nagel vd., 2005, 734-735; George ve Martinez, 2002, 111). Litera-

türde bu durum ikincil mağduriyet olarak belirtilmiştir. Council of Europe (2009)'un tanımına göre ikincil mağduriyet, “kurumların ve bireylerin (kurumlarda çalışan profesyoneller vs.) mağdura karşı davranışlarından dolayı oluşan mağduriyet” (akt. Özdemir, 2020, 342) olarak tanımlanmıştır. Ayrıca mağdurlara yönelik onları kötileyen ya da onlara yönelik ön yargılı, olumsuz algılar; onların ötekileşmeleri, dışlanmaları ve “insandışlaştırılmaları” (Özmen ve Erdem, 2018, 186) ile sonuçlanabilir. Farkındalık düşüklüğü ile birlikte kötileyici, küçük düşürücü ve ön yargılı algı ve bakışlar, mağdurlarla çalışacak profesyonellerin onları nesnelleştirmelerine (suçtan zarar gören, davacı, şikayetçi vs.) ve onlara yönelik öznel bakışı içeren birtakım özel yaklaşımları göz ardı etmelerine sebep olabilir. Ayrıca bu durum örgütsel boyutta, mağdurları damgalayıcı tavır ve davranışlara (dışlama, nezaketsiz davranışlar, duygusal şiddet, günah keçisi ilan etme vs. gibi) dönüşebilir (Özmen ve Erdem, 2018, 186). Damgalayıcı yaklaşımlar ise mağdurların kendilerini dışlanmış, hakları yenmiş, kınanmış ve itibarsızlaşmış gibi görmelerine neden olabilir.

Mağdurlara Yönelik Ön Yargılı Algı ve Tutumlar

Ön yargı, bir gruba ya da kişiye ait olduğu gruba bağlı olarak gösterilen olumlu ya da olumsuz tutumlardır ve bireylerin bu kişilerle etkileşimini biçimlendiren bir özelliklidir (Brown, 2007). Mağdurlara yönelik ön yargılı algı ve tutumların nedenlerini açıklamaya çalışan sosyokültürel teoriye göre, insanların mağdurlarla ilgili bilişsel düzeydeki davranışlarını belirleyen temel faktör, bireyin dış dünyada kurduğu sosyal etkileşim ağlarıdır. Burada birey bu ağın oluşması ve şekillenmesinde aktif bir role sahiptir. Sosyal öğrenme unsurları olan aile, arkadaş, alt gruplar, toplum vs. gibi çevresel faktörler ile öncesinde mağduriyet yaşamak ya da bir mağdur ile etkileşime girmek, mağdurlarla ilgili bilgilenmek ya da medya gibi unsurlar vasıtası ile öğrenmek hep mağdurlara yönelik algı ve davranışları belirleyen çevresel unsurlardır. Bu bağlamda kişilerin, kendi yetiştikleri ve etkileştikleri ağlardan mağdurlarla ilgili bilinçleri ve yargıları göz ardı edilmemelidir. Çünkü olumsuz yargı ve kalıp-yargılar, bu kişilerin mağdurlara yönelik bakışlarını-yaklaşımlarını olumsuz bir şekilde etkileyebilecektir (Bongiorno vd., 2016; Catellani vd., 2004; Erdoğan ve Vatandaş, 2020).

Kökünde insanların davranışlarını anlama çabası yatan bir yaklaşımla (Hogg ve Vaughan, 2007), toplumda her dönem farklı olan, anormal, hastalıklı vb. kişi ve topluluklar, ön yargılı bakış, algı ve kalıp yargılara maruz kalmıştır (Akın-Bayramlık ve Uluğ, 2019, 5; Özmen ve Erdem, 2018, 187). Mağdurlarla çalışacak profesyonellerin toplum içerisinde gelen kişiler olması nedeni ile bu bakış ve algılardan etkilenmemesi ihtimalleri yoktur (Gönültaş vd., 2019, 42; Yaman ve Güngör, 2013, 187-188). Ön yargılı algılar süreç içerisinde gelişmektedir ve birtakım aşamalardan geçmektedir: Başlangıçta etiketleme gelişir. Etiketlemede, farklı olana yönelik reddedici tutumlar söz konusudur. Kalıp-yargılar ise ön yargıların oluşumuna zemin oluşturur ve mağdurların davranışları ve özellikleri üzerine bilişsel bir süreçte oluşan inançlardır. Kalıp-yargı kişide, aralarında fark olduğuna bakmaksızın, aynı özellikler hepsinde varmış gibi ge-

nelleme yapmaya sebep olabilir (zayıf tiplerdir, duygusallardır, inançsızlardır vs. gibi) (Akın-Bayramlık ve Uluğ, 2019, 6; Özmen ve Erdem, 2018, 196-199; Çam ve Bilge, 2007, 14-15; Link ve Phelan, 2001, 364). Olumsuz tarafı mağdurlar hakkında peşin hükümler edinilmesine neden olarak ötekileştirmenin önünü açabilir. Ayrıca, kalıp-yargıların ikincil mağduriyetlerle ilişkili olduğu görülmüştür (Campbell ve Johnson, 1997, 257). Ön yargılar ise kalıp-yargılar vasıtası ise mağdurların kategorilere yerleştirilmesidir. Daha çok psikolojik bir süreçte oluşurlar ve kişinin, mağdurlara yönelik duygusal tepkiler vermelerine neden olurlar. Mağdurları tanımadan ve anlamadan onlara yönelik aşağılayıcı tutumlar, olumsuz duygular, küçümseme ya da hak ettikleri düşüncesi gelişebilir. Ayrıca görüşmelerde bu kişilerin söylediklerinin doğrulukları konusunda inanılmamış bir hava oluşturulabilir (örn. mağdurların aslında çıkar peşinde olduklarını düşünme vs.) (Ward, 1988, 130). Bu süreç sonrasında profesyonellerde, korkma, kötü görme, acıma, sinirlilik vs. gibi duygusal tepkiler gelişebilir. Bu aşamada mağdurlar toplumun huzurunu bozan, beceriksiz, kendilerini koruyamayan bu nedenle de öfkelenilen kişiler olarak görülebilir. Tüm bu aşamaların en son noktası mağdurların ayrımcılığa uğratılmasıdır ki bu durum mağdurların haklarının ihlaline en fazla neden olan etmen olabilir. Özetle kalıp-yargılar ön yargının bilişsel yönüne hizmet ederken ve ön yargılı birey bu bakışını ayrımcılık (sözel veya davranışsal olarak) şeklinde davranışa dönüştürebilir (Tooper ve Cengiz, 2019).

Damgalanmaya maruz kalmak mağdurlarda; mağduriyeti gizleme, sosyal desteğe başvurmama, tedaviden kaçınma, yabancılaşma, şiddete başvurma ve intihar davranışların görülmesine sebep olabilir. (Bongiorno vd., 2016). Damgalamayı önlemek için, o gruba yönelik bilgi ve farkındalığı arttıracak etkinliklerin (örn. eğitim) artırılması önerilmiştir (Çam ve Bilge, 2013, 23). Bilgi ve farkındalık düzeyi yüksek olan profesyonellerin kalıp-yargı tutumlarının daha düşük olduğu saptanmıştır (Özmen ve Erdem, 2018, 203). Ayrıca Nagel ve ark. (2005, 735), mağdur kişilerle çalışacak profesyonellerin mağdurlara yönelik hazırlanmış özel eğitimleri (mağduriyet süreçleri, mağdurlarla iletişim vs. gibi) alması gerektiği vurgulanmıştır.

Mağdurlara Yönelik Algıları Etkileyebilecek Faktörler

Mağdurlara yönelik algı, tutum ve farkındalıkları araştıran çalışmalar çok yaygın değildir. Var olan çalışmalar ise daha çok spesifik suç mağdurlarına (tecavüz, cinsel suçlar vs.) yöneliktir (Örn. Mennicke vd., 2014; Nagel vd., 2005). Nagel ve vd. (2005, 736) bunun sebebini doğrudan mağdurlara yönelik bakışları ölçen ölçme araçları olmamasına bağlamıştır. Alanda yapılan çalışmalarda kadınların, erkeklere göre tecavüz mağdurlarına bakışları daha olumlu bulunmuştur (Jimenez ve Abreu, 2003, 254). Yine daha eğitimli katılımcıların ve sosyoekonomik düzeyi daha yüksek olanların tecavüz mağdurlarına yönelik bakışları daha olumlu bulunmuştur (Nagel vd., 2005, 737). Ayrıca mağdurlarla çalışan profesyonellerden polislerin tecavüz mağdurlarına yönelik suçlayıcı, kalıp-yargısal ve kötümser tavırlara sahip oldukları bulgulanmıştır (Camp-

bell ve Johnson, 1997, 264). Mağdurlarla nasıl çalışılacağı konusunda eğitim alan polislerin mağdurlara yönelik bakışları daha olumlu bulunmuştur (Nagel vd., 2005, 735).

Türkiye’de ise çoğunlukla ruhsal hastalara yönelik yönelik olumsuz algı ve farkındalık düzeylerinin araştırıldığı görülmektedir. Çam ve Bilge (2013)’nin sistematik gözden geçirme çalışmasında, olumsuz algı, tutum ve damgalayıcı yaklaşımların ruhsal hastaların tedavisini olumsuz etkilediği tespit edilmiştir. Bu hastalarla çalışan profesyonellerin sahip olduğu olumsuz inanç ve tutumlar hastayı ve hastalığı olumsuz etkilemektedir. Öğretmenler üzerinde gerçekleştirilen bir çalışmada ise kişilik özellikleri ile damgalayıcı bakışları arasındaki ilişki araştırılmış (Akın-Bayramlık ve Uluğ, 2019, 15-16), öğretmenlerin genel olarak damgalama düzeylerinin düşük olduğu, ancak erkek öğretmenlerin kadınlara ve duygusal dengesiz kişilik özelliği gösteren öğretmenlerin diğerlerine göre damgalayıcı davranışları daha yüksek iken, kendi alanlarında eğitim seviyesi daha yüksek olan (örn. Eğitim alanında yüksek lisans yapmış olanlar), kişilik özelliği gelişime daha açık olan ve kıdemli öğretmenlerin damgalayıcı davranışları daha düşüktür.

Bu bağlamda hem mağdurların maruz kaldıkları suçlardan dolayı yaşadıkları travmaların en aza indirgenmesini sağlamak (tedavi, rehabilitasyon, sosyal destek) hem de sistemden kaynaklanan aksaklıklar nedeniyle ikincil mağduriyetlerini önlemek adına bu gruba yönelik olumsuz algılar giderilmeli, bu grubun özel durumunun farkında olunmalı ve böylece haklarının ihlal edilmesinin önüne geçilmelidir. Ayrıca, mağdurlara yaklaşım ve müdahalede, sosyal hizmet, psikoloji, pedagoji, eğitim bilimleri vs. gibi meslek gruplarının tanımlayıcı ve müdahale edici rolünden faydalanılması gerektiği ve mağdurlarla çalışması gereken diğer profesyonellerin (polis, sağlık personeli, hukukçu vs.) mağdurlara nesnel boyuttan daha çok öznel bakışı benimsemelerinin gerekli olduğu vurgulanmıştır (Özdemir, 2020, 342). 2013 yılında yayımlanan Devlet Denetleme Kurulu raporuna göre mağdurlara yönelik ikincil mağduriyetlerin önlenmesi ve mağdurlara özel, suçluya yönelik yaklaşımlardan bağımsız, rehberlik ve destek hizmeti verebilecek yapıların oluşturulması gerektiği belirtilmiştir. Özetle, mağduriyeti anlama, tanımlama ve bu mağduriyete yaklaşım belirlemek için farkında olmak gerektiği, bunun da konuya yönelik özel bilgi ve eğitimle gerçekleştirilebileceği anlaşılmaktadır. Mağdurların özel durumuna istinaden Adalet Bakanlığı bünyesinde Mağdur Hakları Daire Başkanlığı kurulmuştur. Bu birimle mağdurlara yaklaşımın ve müdahalenin daha profesyonel olması amaçlanmaktadır.

Yukarıdaki çerçeveden hareketle mağdurlara yönelik yaklaşım ve müdahalelerde, kurum ve profesyonel faktörünün önemli olduğu görülmektedir. Bu durumda, mağduriyet sonrası süreçte mağdurlara verilecek hizmetler için görevli profesyonellerin mağdur, mağduriyet, mağdurların tepkileri gibi konularda farkında olmaları gerekmektedir ve ayrıca profesyonellerin farkındalıklarını etkileyebilecek şekilde bu konularda eksik ya da yanlış bilgi sahibi olmanın başta ikincil mağduriyetler olmak üzere başka olumsuzluklara sebebiyet verebileceği bilinmelidir. Yani mağdurlara yönelik

bilgi düzeyi arttıkça, olumsuz algı ve bakışlarının da azalması beklenmektedir. Ayrıca bu grupların mağdurlara yönelik algı ve bakışları ölçülebilmelidir. Bu bağlamda, mağdurlarla çalışacak profesyonellerin bu grup hakkında farkındalık düzeylerinin görülmesi-ölçülmesi ve böylece bu birimlere seçimleri ve eğitimleri (lisans ve hizmet içi eğitimler) planlanabilmelidir. Böylece mağduru öznel olarak ele alabilen, haklarını gözetilen ve onların yararını önceleyen bir alt yapı oluşturulabilir. Ancak halihazırda mağdurlarla çalışacak ya da çalışan profesyonellerin bu gruba yönelik farkındalıklarını ve algılarını ölçen ölçme araçlarına ve bu grupların mağdurlara yönelik damgalama, kalıp-yargı ve farkındalıklarını ortaya koyan çalışmalara ulaşamamıştır. Bu çalışmanın çıkış noktası bu husus olmuştur.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışma, mağdurlarla çalışma potansiyeli olan alanlarda öğrenim gören öğrencilerin mağdurlara yönelik algılarını ve farkındalıklarını ölçmeyi ve bunların hangi faktörler tarafından nasıl etkilendiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Böylece bu grubun, mağdurlara yönelik olumsuz algı ve farkındalık problemleri görülebilecek ve bunların düzeltilmesine yönelik etkin ve efektif öneriler sunulabilecektir. Uzun vadede ise mağdurlarla çalışma potansiyeli olan bu grupların mağdurların özel durumlarına ve haklarına yönelik belli bir yetkinlikte olmalarını sağlamak ve gelecekte meydana gelebilecek potansiyel ikincil mağduriyetleri önlemek istenmektedir. Bu amaçla öncelikle mağdurlara yönelik algıları ve farkındalıkları ölçen bir ölçme aracının geliştirilmesine karar verilmiştir. Çünkü hali hazırda kullanılan Erkan ve Yaman'ın (2013) Damgalama (Stigma) Ölçeği (DÖ) ile Page (2007)'in Tecavüz Mitleri Ölçeği (TMÖ) bazı açılardan bu çalışma için yeterli görülmemiştir. DÖ, öğretmenlerden oluşan bir örnekleme geliştirilmiştir ve herhangi bir gruba yönelik (akıl hastaları, suçlular, cinsel kimlik, toplumsal cinsiyet vs.) psikolojik damgalamayı ölçmektedir ve bu nedenle mağdurlara yönelik olabilecek (mağduriyet süreçleri, mağdurlara yaklaşım, mağdurlara yönelik kalıp-yargılar vs.) daha ayrıntılı nüansları ortaya koyamamaktadır. TMÖ ise polislerden oluşan bir örnekleme geliştirilmiştir. Sleath ve Bull (2012)'a göre, TMÖ mağdurlar içerisinde daha küçük bir grubu oluşturan tecavüz mağdurlarına yönelik mitleri ölçen ancak diğer mağdurlara ve mağduriyetin diğer boyutlarına genellenemeyecek bir özelliكتedir. Bu nedenlerle, mağdurlara yönelik algı ve farkındalığı ölçen bir ölçme aracının geliştirilmesi ve bu çalışma için kullanılması planlanmıştır.

Bu bağlamda araştırmanın soruları şunlardır:

- 1- Katılımcıların mağdurlara yönelik algıları ve farkındalıkları ne boyuttadır?
- 2- Katılımcıların mağdurlara yönelik algıları (ön yargı ve kalıp-yargı) ile farkındalık düzeyleri arasında nasıl ve ne yönlü bir ilişki vardır?
- 3- Katılımcıların mağdurlara yönelik algı ve farkındalıklarını belirleyen yordayıcılar nelerdir? Bunlar içerisinde mağdurlarla ilgili bir etkinliğe (ders, seminer vs.) katılmış olmanın etkisi nedir?

Yöntem

Araştırmanın Deseni

Bu çalışma için tarama modeli tercih edilmiştir. Tarama modeli geçmişte var olan ve hala devam eden olguları-durumları betimlemek amacıyla kullanılmaktadır (Karasar, 2012, 189). Bu araştırma için seçilen bu model ile evren hakkında genel bir kaniya varabilmek için evreni temsil eden bir örneklem taranmış ve değişkenler arasında değişimin olup olmadığı, varsa bu değişimin yönü ve derecesi belirlenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda Sivas Cumhuriyet Üniversitesinden hem etik onay (01.04.2019 tarih ve E.353183 sayılı) hem de resmi izinler alınmıştır.

Örneklem

Ölçme aracının geliştirilmesi: Araştırmanın geçerlik ve güvenilirliği için mağdurlarla çalışma potansiyeli olan Sosyal Hizmet, Psikoloji, Sosyoloji ve Psikolojik Danışma ve Rehberlik (PDR) bölümlerde okuyan öğrenciler örneklem olarak seçilecektir. Tavşancıl (2005)'a göre ölçek geliştirmede madde sayısının 5-10 katı kadar kişiye uygulama yapılması önerilmiştir. Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) içinse ayrı bir örneklem seçilecektir. Literatürde DFA için 150-300 arası bir örneklem büyüklüğünün olması önerilmiştir (L. Muthen ve Muthen, 2002, 575).

Ölçme aracının Uygulanması: Geliştirilen ölçme aracı, kolayda örnekleme yöntemi ile Sosyal Hizmet bölümü öğrencilerine uygulanacaktır. Sivas Cumhuriyet Üniversitesinde n=420 Sosyal Hizmet öğrencisi bulunmaktadır. Sosyal Hizmet bölümü, mağdurlara yönelik alınan dersler özelinde tercih sebebi olmuştur. Bu bölüm, "Sosyal Hizmet Mevzuatı ve Uygulamaları" kapsamında çocuk ve kadın mağdurlara yönelik adli uygulamaları ve dördüncü sınıfta ise "Adli Sosyal Hizmet" dersi içerisinde mağdur hakları ve mağdur bilimi dersleri almaktadırlar. Yine bölüm bünyesinde bulunan "Sosyal Hizmet Kulübü", suçlu ve mağdurlara yönelik etkinlikler düzenlemiş ve öğrenciler bu etkinliklere katılmışlardır. Bu nedenle bu alanda eğitim almış ve mağdurlarla çalışma potansiyeli olan bu örneklem araştırmanın kapsamına alınmıştır.

Ölçme Aracının Geliştirilmesi

Literatürün incelenmesi ve madde havuzunun oluşturulması: Ölçme aracının geliştirilme sürecinde konu ile ilgili literatüre başvurulmasının yanı sıra mağdur bilimi ile ilişkili olabilecek ilgili alanlardan (sosyal hizmet, adli bilimler, psikoloji, adli tıp, psikolojik danışma ve rehberlik) araştırmacılar-akademisyenlerle çalışılmıştır. Madde havuzunun oluşturulmasında öncelikle mağdur bilimi ile alakalı literatür (viktimoloji, adli viktimoloji, viktimoloji tarihi, mağdur profilleri, mağdurların özellikleri, mağdurların verdiği tepkiler, mağdurlara yönelik yaklaşımlar) taranmış ve 55 maddelik bir havuz oluşturulmuştur. Ardından uygun örnekleme tekniğiyle araştırmacının dersini takip eden 105 öğrenciye bir suça maruz kaldığı için mağdur olmuş bir kişi ya da kişiler özelinde, mağdur, mağduriyet, mağdurların yaşadığı olumsuzluklar, mağdura

yaklaşım kavramlarından ne anladıkları, mağdurları nasıl algıladıkları, onlara bakışları, onları nasıl yorumladıkları sorulmuş ve verilen yanıtlar incelenerek mağdurlara yönelik farkındalığı ölçek toplamda 70 madde üretilerek formlaştırılmıştır. Form beşli likert (hiç katılmıyorum, katılmıyorum, fikrim yok, katılıyorum, tamamen katılıyorum) usulünde yanıtları ölçebilecek şekilde hazırlanmıştır. Çalışmanın madde havuzu için S. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Etik Kurulu'ndan onay alınmıştır.

Pilot uygulama ve uzman değerlendirmesi: 70 maddelik form, sosyal hizmet, sosyoloji, psikoloji ve PDR öğrencilerinden oluşan toplam 115 öğrenciye pilot olarak uygulanmıştır. Uygulama sonucunda anlayamadığı düşünülen maddeler kapsam geçerliği açısından konu ile ilgili akademisyenler ve dil bilimci bir uzmanla toplantı yapılarak, maddelerin mağdurlara yönelik bilgiyi ölçüp ölçmediğinin ve dilbilgisi-anlaşılabilirlik düzeylerini kritize etmeleri istenmiştir. Bu aşama sonucunda 6 madde havuzdan çıkartılarak 64 maddelik bir anket ile çalışmanın gerçekleştirilmesine karar verilmiştir.

Uygulama: 64 maddelik form, Kasım 2019 tarihinde, kolayda örnekleme tekniği ile onamları alınarak 482 öğrenciye uygulanmıştır. Katılımcıların %76,1'i kadındır, okudukları bölümler ise %71,2'si Sosyal Hizmet, %6'sı Psikoloji, %11'i Sosyoloji, %11,8'i ise PDR'dir. Katılımcıların ailelerinin ekonomik durumlarına bakıldığında, %39'u 0-2500 TL, %36,7'si 2501-4000 TL ve %24,3'ünün ise 4000 TL ve üstü gelire sahip olduğu görülmüştür.

Geçerlilik ve Güvenirlik: Ölçme aracı için yapı geçerliliği belirlenmek istenmiş ve bu amaçla Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) ve Temel Bileşenler Analizi (TBA) yapılmıştır. Faktör döndürme için Varimax'e başvurulmuştur. AFA için SPSS 23, DFA içinse AMOS 23 programları kullanılmıştır. Doğrulayıcı Faktör Analizi için şu uyum indekslerine göre değerlendirme yapılmıştır (İlhan ve Çetin, 2016, 28-30): $\chi^2/df < 5$; GFI (Goodness-of-fit Index) $> 0,85$; AGFI (Adjusted Goodness-of-fit Index) $> 0,85$; IFI (Incremental Fit Index) $> 0,90$, CFI (Comparative Fit Index) $> 0,90$ ve RMSEA (Root Mean Square Error of Approximation) $< 0,08$. Ölçeğin içgeçerliliği için uç gruplar analizi yapılmış ve güvenirlik içinse Cronbach Alfa analizi yapılmıştır.

Veri Toplama ve Analiz Süreci

Ölçeğin Uygulanması: Anket uygulaması 2019 yılının Kasım ayı içerisinde yapılmış, verilerin analizinde SPSS 23.0 paket programı kullanılmıştır. Programa girilen verilerin öncelikle normallik dağılımları incelenmiş ve verilerin normal dağıldığı görülmüştür (Shapir-Wilk $> 0,05$) verilerin parametrik analizlere uygun olduğu saptanmıştır. Bu bağlamda gruplar arası farklılaşmayı analiz etmek için bağımsız örnekleme t testi ile tek yönlü ANOVA kullanılmıştır. Katılımcıların mağdurlara yönelik algı ve farkındalıklarının yordayıcılarını görebilmek için ise Çoklu Regresyon Analizine başvurulmuştur. Model için, ön yargılı algılar, kalıp-yargılı algılar ve farkındalık düzeyi bağımlı değişken olarak; katılımcıların cinsiyetleri, sınıf düzeyleri, ailelerinin ekono-

mik koşulları, daha önce mağdur olup olmama durumu ve mağdurlarla ilgili bir etkinliğe katılma durumu bağımsız değişken olarak belirlenmiştir.

Bulgular

Ölçeğin Geliştirilmesi

Açımlayıcı faktör analizi (AFA): AFA öncesinde maddelerin, ölçme aracı toplam puanına göre ilişkilerini görmek amacıyla korelasyona dayalı madde analizi gerçekleştirilmiştir. Tezbaşaran (1996, 45)'a göre AFA öncesinde, ölçme aracının madde ve toplam ölçek korelasyonları görülmeli ve 0.30'un altında kalan maddelerin ölçülmek istenen konuyla ilişkisinin düşük olacağı göz önünde bulundurulmalıdır. Bu bağlamda, belirtilen değerlerin altında kalan maddeler sağlıklı çalışmayacağı için ya değiştirilmeli ya da ölçme aracından çıkartılmalıdır (Erkuş, 2014, 48). Çalışmada, 0.30'un altında kalan maddelerin çıkartılmasına karar verilmiş ve bu değerlerin altında kalan 16 madde (md.1, 2, 3, 4, 6, 11, 13, 14, 16, 19, 22, 23, 24, 26, 32, 58) ölçekten çıkartılmıştır.

İkinci aşamada, veri setinin AFA'ya uygun olup olmadığını görmek için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testi uygulanmıştır. Field (2000, 530) ve Hair ve vd. (1998, 232)'na göre, KMO değeri en az 0.80-0.90 arası olmalı, Bartlett küresellik testinde yer alan χ^2 değeri 0.05'ten küçük olmalıdır. Bu kriterler çoklu normal dağılım varsayımını sağlamakta ve faktör analizinin yapılabilirliğini göstermektedir. Bu çerçevede yapılan analizde KMO değeri .908 ve Bartlett değeri ise anlamlı ($\chi^2_{(1176)} = 8529,955$, $p < .01$) bulunmuştur. Bu bulgu, faktör analizinin yapılabileceğini göstermiştir.

Üçüncü aşamada ise faktör analizi için TBA yapılmıştır. TBA tekniğine göre; 1- her faktörün özdeğeri 1'den fazla olmalı, 2- Ortaya çıkacak max. faktör sayısı yamaç eğrisi grafiğinin yataylaştığı noktaya kadar olan faktör adededir, 3-Her faktörün toplam varyansın açıklanmasına katkısı en az %5 olmalı ve 4-açıklanan varyans oranı en az % 32 olmalıdır (Field, 2000, 532). 48 maddelik ölçme aracı için yapılan TBA sonucunda öz değeri 1'den fazla olan ve toplam varyansın %58,13'ünü açıklayan 12 faktör bulunmuştur. Öz değeri 1'den fazla olan ancak varyansa %5'ten daha az katkı sağlayan faktör adedi 8'dir ve bazı maddelerin birden fazla faktöre yük almasından dolayı Varimax tekniği kullanılmıştır. Faktörler arasında ilişki olduğunun görülmesinde Varimax tekniği kullanılabilir (Büyüköztürk, 2002, 179-180).

Dördüncü aşamada, varimax tekniği kullanılarak yapılan analizde şu ölçütler alınmıştır: Maddelerin yükleri 0.40'ın üstünde, birden fazla faktör altında toplanan maddelerin yükleri arasında farkın ise 0.10'un üzerinde olmasına dikkat edilmeli ve bir faktör altında en az üç madde bulunmalıdır (Asıcı ve Karaca, 2018, 1611). Yapılan analizde kriterleri sağlamayan 11 (md.17,31,42,43,47,48,50,59,60,63,64) madde sırası ile ölçme aracından çıkartılmıştır. Kalan 37 madde ile TBA yapılmış ve öz değeri 1'in üzerinde total varyansın %55,1'ini açıklayan 8 faktörlü bir yapıya ulaşılmıştır. Ancak faktörler çalışmanın muhteviyatı doğrultusunda incelendiğinde aslında 3 faktörlü bir

yapının oluştuğu görülmüş ve faktörlerin üçe zorlanmasına karar verilmiştir. Varimax tekniği ile binişik, madde yük farkı 0.10'dan az olan ve kuramsal yapıya uymayan 17 madde (md. 15,21,25,29,30,33,35,49,51,53,54,55,56,61,62) sırası ile çıkarılmış ve kalan 22 madde ile yapılan analizde KMO değeri .868, Bartlett değeri anlamlı ($\chi^2_{(231)} = 3058.031, p < .01$) olan ve total varyansın %44,5'ini açıklayan üç faktörlü bir yapı elde edilmiştir.

Madde havuzunun oluşturulmasında faydalanılan literatür çerçevesinde faktörler ve maddeleri değerlendirildiğinde, 1. faktördeki maddelerin (md.27,28,38,39,52,57,60) mağdurlara yönelik ön yargılı algıları ölçtüğü görülmüş ve bu faktöre “mağdurlara yönelik ön yargılar” adı verilmiştir. İkinci faktördeki maddelerin (md.36,37,40,41,44,45,46) ise mağdurlara yönelik kalıp-yargıları ölçtüğü görülmüş ve bu faktöre “mağdurlara yönelik kalıp-yargılar” ismi verilmiştir. 3. faktördeki maddelerin (md. 5,7,8,9,10,12,18,20) mağdurlarla ilgili bilgi ve farkındalığı ölçtüğü görülmüş ve bu faktöre de “mağdurlara yönelik farkındalık” adı verilmiştir (Tablo 1). Ayrıca faktörlerin ortalamalarına ve standart sapmalarına bakılmıştır. 1. faktörün ortalaması 11.5 ± 3.9 , 2. faktörün ortalaması 18.1 ± 5.2 ve 3. faktörün ortalaması ise $28,5 \pm 2,74$ 'tür. MAFÖ faktörleri arasındaki korelasyon katsayıları 1. ve 2. faktörler arasında, 497; 1. ve 3. faktörler arasında -,249; 2. ve 3. faktörler arasındaki ise ,079'dur ($p < .001$).

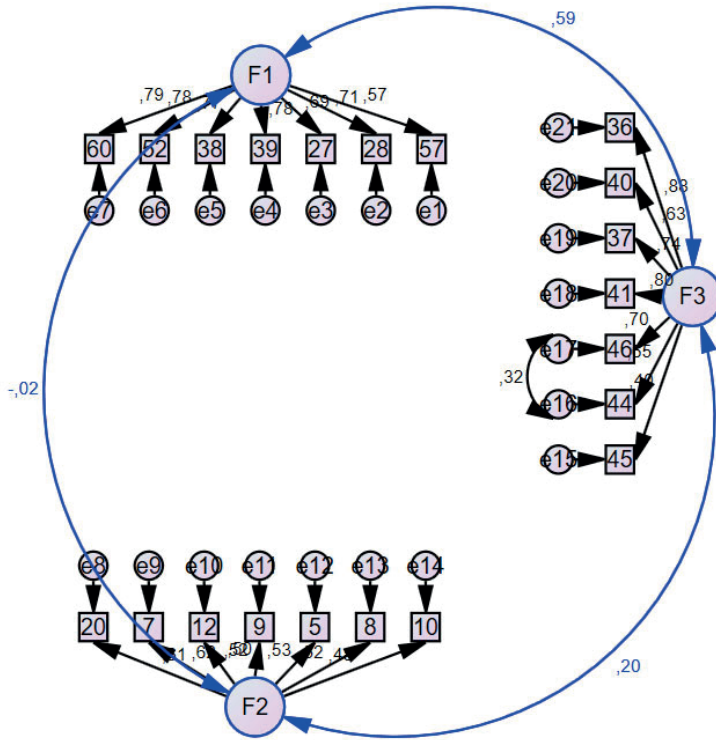
Doğrulayıcı faktör analizi (DFA): DFA için ayrı bir örnekleme ($n=294$), onamları alınarak, 22 maddelik form uygulanmıştır. Katılımcıların %81,3'ü kadın, %18,7'si erkektir. Bu grubun 58,2'si Sosyal Hizmet, %9,9'u Psikoloji, %10,5'i Sosyoloji ve %21,4'ü PDR bölümlerinde okumaktadır. Katılımcıların ailelerinin %34'ü 0-2500 TL, %43,5'i 2501-4000 TL ve %22,4'ü ise 4000 TL ve üstü gelire sahiptir. Katılımcıların verdikleri cevaplar üzerinden yapılan analiz için, uyum iyiliği testlerinden birkaçı ya da hepsi kullanılabilir (Schumacker, 2006). Yapılan analizde 18. maddenin oldukça düşük bir regresyon ağırlığı verdiği (,123) görülmüş ve bu maddenin 3. faktörden çıkartılmasına karar verilmiştir (Tablo 1). İkinci aşamada 21 maddeli 3 faktörlü yapı üzerinden yapılan analizde ilk DFA sonucu kısmen yeterli düzeyde uyum göstermiş ve bu durumda maddelerin modifikasyon indislerine bakarak 44-46 maddeleri arasında modifikasyon yapılmıştır (Şekil 1). Neticede uyum değerleri açısından modelin oldukça iyi bir uyum gösterdiği görülmüş ve MAFÖ doğrulanmıştır (Tablo 2).

Tablo 1. MAFÖ'nün maddeleri, madde faktör yükleri, açıkladıkları varyans oranları

Maddeler	1.Faktör	2.Faktör	3.Faktör
1. md.60 Bir kişi mağdur olmuşsa, mağdur olmayı hak etmiştir.	0,720		
2. md.52 Mağduriyete karşı kendini koruyamayan insanlar, toplumda damgalanmayı hak ederler.	0,688		
3. md.38 Mağdurlar aslında mağdurmuş gibi davranarak çıkar peşindedir.	0,609		
4. md.39 Mağdurlar failleri tahrik ettikleri için mağduriyet yaşarlar.	0,692		
5. md.27 Mağdurlar, suç eyleminin gerçekleşmesinde suçlular kadar sorumludur.	0,524		
6. md.28 Giyim tarzı, bir kişinin mağdur edilmesi için yeterli bir gerekeç olabilir.	0,658		
7. md.57 Başına gelen mağduriyeti polise bildirmeyenler mağdur kabul edilmemelidir.	0,621		
8. md.36 Genellikle özgüveni düşük kişiler mağdur olurlar.		0,703	
9. md.40 Fiziksel olarak zayıf olan kişiler daha çok mağdur olurlar.		0,598	
10. md.37 Pasif tipler mağduriyete açık kişilerdir		0,732	
11. md.41 Mağdurlar duygusal yönden zayıf karakterli kişilerdir.		0,678	
12. md.46 İsyankâr ruhlu insanlar daha çok mağdur olurlar.		0,677	
13. md.44 İnanıcı zayıf olan kişiler daha çok mağdur olur.		0,639	
14. md.45 Dini vebelerini yerine getiren (ibadet eden) kişiler, uğradıkları mağduriyetlerin zararını daha kolay atlatırlar.		0,573	
15. md.20 Mağdurlar yaşadıkları olayın etkilerinden kurtulamadıkları için diğer insanlara karşı sosyal mesafe koyarlar.			0,541
16. md.7 Mağdurlarda, mağduriyet sonrası hafıza problemleri, karar vermekte zorlanma, konsantrasyon problemleri gibi bilişsel sorunlar sıklıkla görülür.			0,599
17. md.12 Hırsızlık-yağma mağduru olan kişiler, tehlike beklentisi içerisinde kaldıklarından, belirsizlik endişesi yaşarlar.			0,648
18. md.9 Mağduriyetin sebep olduğu ekonomik kayıplar, kişide psikolojik sorunlara sebep olur.			0,609
19. md.5 Mağdurların, mağduriyete verdikleri tepkileri daha önceki mağduriyet deneyimlerine göre farklılaşır.			0,475
20. md.8 Mağdurların, maruz kaldıkları vaka ile ilgili duydukları suçluluk duygusu, travmanın tedavi süreçlerini zorlaştırır.			0,608
21. md.10 Çocukta, yaşadığı mağduriyetin etkileri içinde bulunduğu gelişimsel çağa göre farklılık gösterir.			0,629
Toplam Varyans: %44,5	%15,7	%15,6	%13,2

Tablo 2. MAFÖ'nün DFA değerleri

Uyum İndeksleri	İyi Uyum İndeksleri	İlk çıkan değerler	1.modifikasyon
χ^2/df	<5	2,09	1,9
GFI	>.850	.887	.898
CFI	>.900	.916	.926
IFI	>.900	.916	.926
TLI	>.900	.905	.916
RMSEA	<.080	.061	.058

Şekil 1. MAFÖ path analizi

MAFÖ'nün uç gruplar analizi için ölçeğin her bir faktöründen ayrı ayrı toplam puanlar alınmış ve puanlar arasında sıralama yapılmıştır. Sonrasında ilk %27'lik kısım alt grup, son %27'lik kısım ise üst grup olarak belirlenerek Independent Samples t testi ile karşılaştırılmıştır. Sonuç olarak her üç faktörde de uç gruplar arasında istatistiksel olarak farklılık olduğu görülmüştür. Bu sonuç, her bir alt boyutun toplam puanları bazında uç grupların birbirinden ayrıştığını göstermiştir ($F1t_{(258)}=-29.8, p<.05$); ($F2t_{(259)}=-40.2, p<.05$); ($F3t_{(259)}=-21.5, p<.05$).

Güvenirlilik: MAFÖ'nün güvenilirliğini analiz etmek için Cronbach Alfa katsayısına bakılmıştır. Cronbach alfa katsayısı; 1. faktör için .812, 2. faktör için .811 ve 3. faktör içinse .706 bulunmuştur. Literatüre göre Cronbach Alfa değerinin .600 ile .790 arasında olması oldukça güvenilir olduğunu göstermektedir (Tavşancıl, 2002, 156). Bu bağlamda MAFÖ güvenilir bir ölçektir.

Netice olarak, MAFÖ mağdurlarla çalışan ya da çalışma potansiyeli olan profesyonellerin mağdurlara yönelik algı ve farkındalıklarını ölçen, geçerli, güvenilir, 21 maddelik 3 faktörlü bir ölçektir. Ölçeğin her bir faktöründen ayrı ayrı toplam puan alınabilmektedir. Ölçeğin 1. ve 2. Faktörlerinden alınan puanların yüksekliği katılımcının suç mağdurlarına yönelik ön yargılı ve kalıp-yargılı algı ve bakışlara sahip olduğunu gösterirken, 3. faktörden alınan puanların düşüklüğü ise mağdurlarla ilgili farkındalığın düşük olduğunu göstermektedir.

MAFÖ'nün Uygulanması

Betimleyici veriler: Araştırma için n=270 sosyal hizmet öğrencisi katılmıştır. Katılımcıların %72,6'sı kadın, %27,4'ü erkektir. Örneklem %31,9 ile 3. sınıf öğrencilerinden, %27 ile 2. sınıf öğrencilerinden, %25,2 ile 4. sınıf öğrencilerinden ve %15,9 ile 1. sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Katılımcıların ailelerinin %43'ü 0-2500 TL, %34,4'ü 2501-4000 TL ve %22,6'sı ise 4000 TL ve üstü gelire sahiptir. Ayrıca öğrencilerin %20'si herhangi bir suçun mağduru olduğunu belirtmiştir. Örneklem %46,7'si mağdurlarla ilgili ders almıştır, %13,3'ü mağdurlarla ilgili konferans, seminer vs. katılmıştır, %11,9'u hem ders hem de etkinliğe katılmıştır, %28,1'i ise mağdurlarla ilgili herhangi bir etkinliğe katılmamıştır.

Katılımcıların ölçek puanlarına bakıldığında, ön yargılı bakış puan ortalaması 11,9 (std.sap.4,2); kalıp-yargılı algı puan ortalaması 18,9 (std.sap.5,2) ve mağdurlara yönelik farkındalık puan ortalaması ise 28,2 (std.sap.3,2)'dir. Bu puanlara göre katılımcıların genel olarak mağdurlara yönelik ön yargılı olmadığı ancak kalıp-yargılı algılara sahip oldukları, ayrıca mağdurlara yönelik farkındalık düzeylerinin yüksek olduğu görülmüştür.

Örneklem mağdurlara yönelik ön yargılı algıları, kalıp-yargılı ve farkındalık düzeyleri arasındaki korelasyona bakıldığında, üç değişkenin arasında anlamlı farklılık olduğu görülmüştür. Ön yargılı algılar ile kalıp-yargılı algılar arasında pozitif yön-

l bir ilişki mevcutken ($r=,427$, $p<,001$), n yargılı algılar ile farkındalık düzeyi arasında ters yönlü bir ilişki söz konusudur ($r=-,320$, $p<,001$). Ayrıca kalıp-yargılı bakışlar ile farkındalık arasında pozitif yönlü bir ilişki çıkmıştır ($r=,142$, $p<,001$). Bu baēlamda n yargılı algılar arttıkça kalıp-yargısal algıların da arttıēı görülürken, farkındalık arttıkça n yargılı algıların azaldıēı ancak kalıp-yargısal bakışın olumsuzlaŐtıēı bulgulanmaktadır.

Yordayıcı veriler: Katılımcıların algı ve farkındalık düzeylerini yordayan deēiŐkenleri belirlemek amacı ile yapılan çoklu regresyon analizine göre (Tablo 3), her üç regresyon modeli de istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Regresyon analizine göre, ön yargılı algıları katılımcıların cinsiyetlerinin; kalıp-yargısal algıları yine katılımcıların cinsiyetlerinin ve farkındalık düzeyleri ise katılımcıların cinsiyetlerinin, sınıf düzeylerinin ve konu ile ilgili bir etkinliēe (ders almak gibi) katılmanın doērusal kombinasyonları tarafından anlamlı Şekilde yordanmıŐ olduēu grlmŐtır. Bu baēlamda katılımcıların cinsiyetlerinin her üç baēımlı deēiŐken üzerinde etken olduēu görülürken, katılımcıların sınıf düzeyleri ve konu ile ilgili ders alma durumları farkındalık düzeyi üzerinde etken oldukları bulgulanmıştır.

İlişkisel veriler: Katılımcıların n yargılı algılarını, kalıp-yargılı bakışlarını ve farkındalıklarını etkileyebilecek etkenler açısından bakıldıēında (Tablo 4); n yargılı algılar, cinsiyete ve maēdurlarla ilgili bir etkinliēe katılma durumuna göre farklılaŐmaktadır (Post-Hoc Tukey Testine göre “ders alma” ile “etkinliēe katılmama” kategorileri birbirinden anlamlı olarak ayrılmaktadır). Maēdurlara yönelik ders alma gibi uzun süreçli etkinliklerin, n yargılı algıların önlenmesi açısından ne çıktıēı grlmŐtır. Kadınların erkeklere göre, maēdurlarla ilgili ders alanların ise almayanlara göre ön yargılı algı düzeylerinin daha düşük olduēu grlmŐtır. Kalıp-yargısal algılar açısından bakıldıēında sadece cinsiyete göre farklılaşma vardır ve erkekler kadınlara göre daha bariz-fazla Şekilde kalıp-yargısal algılara sahiptir. Farkındalık düzeylerine bakıldıēında ise kadınların erkeklere göre maēdurlara yönelik farkındalık düzeyleri daha yüksek bulunmuştur.

Tablo 3. Regresyon analizi sonuçları

Değişken	ÖN YARGILI ALGILAR				KALIP-YARGILI ALGILAR				FARKINDALIK DÜZEYİ							
	B	S.H.	β	T	p	B	S.H.	β	T	p	B	S.H.	β	T	p	
Sabit	7,725	1,728		4,471	,001	16,601	2,222		7,472	,001	30,523	1,332		22,919	,001	
Cinsiyet	3,091	,558	,327	5,536	,001	2,786	,718	,237	3,88	,001	-1,1391	,430	-,192	-3,223	,001	
Sınıf düzeyi	-,401	,269	-,097	-1,491	,137	0,044	,346	,009	,128	,899	,517	,207	,164	2,496	,013	
Ekonomik durum	-,124	,311	-,023	-,398	,691	0,155	,400	,023	,388	,698	,181	,240	,044	,757	,450	
Geçmiş mağduriyet	,411	,618	,039	,666	,506	-0,712	,795	-,054	-,896	,371	-,689	,476	-,085	-1,446	,149	
Ders alma durumu	,362	,207	,111	1,745	,082	-0,135	,267	-,033	-,505	,614	-,417	,160	-,167	-2,611	,010	
R=,353	R²=,124					R=,257	R²=,066					R=,337	R²=,114			
F=7,508	p=,000					F=3,723	p=,003					F=6,765	p=,000			

Tablo 4. İlişkisel analiz sonuçları

	ÖN YARGILI ALGILAR						KALIP-YARGISAL ALGILAR						FARKINDALIK					
	N	Ort.	Ss.	t	P		N	Ort.	Ss.	T	P		N	Ort.	Ss.	t	P	
Cinsiyet	196	11,13	3,7				18,1	5,2				28,5	2,6					
Erkek	74	13,97	4,7	-5,152	0,001		21,06	4,7	-4,158	,001		27,5	4,3		2,400	,017		
Suç Mağduriyeti	54	11,5	4,9				19,7	5,5				29	3,1					
Evet	216	11,9	4	-0,627	0,531		19,7	5,1	1,299	,195		28,1	3,2		1,863	,064		
Hayır																		
Sınıf Düzeyi	N	Ort.	Ss.	F	P		N	Ort.	Ss.	F	P		N	Ort.	Ss.	F	P	
1.Sınıf	43	12,6	4,6				17,7	5,5				17,7	5,5					
2.Sınıf	73	11,9	4,1	0,755	0,52		19	5	,911	,436		19	5		,911	,436		
3.Sınıf	86	11,9	4,1				19,3	5				19,3	5					
4.Sınıf	68	11,3	4,1				19,1	5,5				19,1	5,5					
0-2500 TL	116	11,7	4,6				18,5	5,5				18,5	5,5					
2																		
501-4000 TL	93	12,3	3,6	0,638	0,529		19,5	4,9	,967	,382		19,5	4,9		,967	,382		
4000 TL ve üzeri	61	11,6	4,1				18,9	5,1				18,9	5,1					
Gelir Düzeyi																		
Ders Alma	126	11,2	4				19,1	5,5				19,1	5,5					
Seminer, Konferans	36	13	4,5	4,106	0,007		19,4	5,7	,403	,751		19,4	5,7		,403	,751		
Mağdurlarla İlgili Etkinlik	32	11	4,1				18,3	5				18,3	5					
Her ikisi De	76	12,9	4,1				18,6	4,6				18,6	4,6					
Katılmama																		

Tartışma

Bu çalışma, sosyal hizmet öğrencileri özelinde mağdurlara yönelik algıların ve farkındalık düzeylerinin boyutlarını ve hangi değişkenlerden nasıl etkilendiğini ortaya koymayı amaçlamıştır. Araştırmanın örneklemini, mağdurlarla çalışma potansiyeli olan bir alanda, sosyal hizmette, eğitim almaktadır. Örneklemin profiline bakıldığında, katılımcıların beşte birinin daha öncesinde bir suçun mağduru olduğu görülmüş ayrıca üçte bire yakını ise daha öncesinde mağdurlarla ilgili herhangi bir etkinliğe (ders almak, seminer, konferans vs.) katılmamıştır. Bu iki değişkenin araştırmaya özgün bir etki kattığı düşünülmektedir.

Genel olarak bakıldığında örneklemin mağdurlara yönelik ön yargılı bakmadığı ancak kalıp-yargısal bakışlara sahip oldukları yönünde bir kanı oluşmuştur. Farkındalık düzeyleri ise ortalamanın oldukça üstündedir. Bu bulgu iki yönden değerlendirilebilir:

İlk olarak, ön yargılı algılar, kalıp-yargısal algılar ve farkındalık düzeyleri arasındaki ilişki ve bunun yönüne bakılabilir. Çalışmamıza göre kalıp-yargısal algı düzeyi arttıkça ön yargılı algı düzeyi de artmaktadır. Bu durum literatüre göre şöyle yorumlanabilir: Bir gruba yönelik damgalayıcı bakışlar belli süreçlerden geçmektedir ki kişilerde önce o gruba yönelik kalıp-yargısal algılar oluşmakta bu da ön yargılı algılara ve ayrımcılığa doğru ilerleyebilmektedir (Tutkun ve Koç, 2008; Mackie ve Smith, 1998). Benzer şekilde İngiltere’de partner şiddetine yönelik yapılan bir çalışmada, mağdur olan erkeklere yönelik kalıp-yargıların daha sonrasında onlara yönelik açık ve kapalı yargı ve tutumları etkilediği bulgulanmıştır (Bates vd., 2019). Yine Toper ve Cengiz (2019) eski hükümlülere yönelik belediye çalışanlarının ön yargılı tutumlara sahip olduklarını ve bunda olumsuz kalıp-yargıların etkili olabileceğini önermişlerdir. Bulgumuz literatürle uyumaktadır. Bu bağlamda mağdurlara yönelik ön yargılı-ayrımcı bakışları önlemek için öncelikle onlara yönelik kalıp-yargısal algılar önlenmelidir.

Diğer ilişki ise farkındalık düzeyi ile ön yargılı algılar arasındadır: Farkındalık düzeyi arttıkça ön yargılı algılarda azalma olmaktadır. Case ve Stewart (2009) tarafından n=143 üniversite öğrencisi ile yapılan çalışmada, eğitim alarak farkındalık düzeyi yükselen öğrencilerin gay ve lezbiyen bireylere yönelik daha az bir ön yargı içinde oldukları bulgulanmıştır. Başka bir çalışma ise ruhsal hastalığa sahip kişilere yönelik farkındalığı artırıcı çalışmaların, bu kişilerle çalışan profesyonellerin ön yargılı-damgalayıcı algılarını azalttığını savunmuştur (Çam ve Bilge, 2007, 19). Bu bağlamda bulgularımız literatürle uyumludur. Mağdurlara yönelik farkındalığı artırabilecek yöntemler, kişilerde mağdurlara yönelik ön yargıların engellenmesine katkıda bulunabilir. Ancak farkındalık düzeyi arttıkça kalıp-yargısal algılarda olumsuzlaşma söz konusudur. Normalde mağdurlarla ilgili farkındalığın artması, onlara yönelik kalıp-yargısal bakışları önlemesi beklenmektedir (Nagel vd., 2005, 735). Bu durum literatürle uyumsuzdur. Bu bulgu açısından bakıldığında, kalıp-yargılar bilişsel bir sürecin

ürünüdür ve bazen sosyal bir grubu daha hızlı anlamlandırmaya yarayabilir (Hogg ve Vaughan, 2007). Bu bağlamda örneklemin, kalıp-yargısal algılar ile ileride çalışabilecekleri bu grubu daha iyi anlama çabasında oldukları yönünde bir tahmin yapılabilir. Ancak burada önemli nüans, farkındalık artarken kalıp-yargısal algıların arttığı gibi; kalıp-yargısal algılar arttıkça ön yargılı algıların da artmış olmasıdır. Yani örneklem açısından kalıp-yargısal bakışlar bazı mağdurlar için doğru olabilir ve onları anlamlandırmalarını-tanımalarını sağlayabilir ancak bu algılama zamanla tüm mağdurları aynı kategoriye sokmalarına neden olabilir ve damgalayıcı yaklaşımın önünü açabilir.

İkinci olarak mağdurlara yönelik olumsuz algıları ve farkındalık düzeyini etkileyebilecek değişkenlerin neler olduğuna bakıldığında, cinsiyetin mağdurlara yönelik ön yargılı algılarda, kalıp-yargısal algılarda ve farkındalık düzeyinde yordayıcı bir etken olduğu görülmüştür. Bu etkileme düzeyi her ne kadar yüksek değilse de cinsiyetin, özellikle mağdurlara yönelik damgalayıcı bakışlara zemin oluşturan ön yargıların ve kalıp-yargıların oluşmasında önemli bir etken olduğu söylenebilir. Benzer şekilde Nagel ve ark. (2005) mağdurla çalışan 205 profesyonel üzerinden yaptıkları çalışmada, katılımcıların tecavüz mağdurlarına yönelik bakışlarında en belirgin yordayıcı, cinsiyet olduğu görülmüştür ve kadınlar erkeklere göre daha bariz şekilde olumlu tutumlara sahiplerdir. Yine bir çalışmada Jimenez ve Abreu (2003), kadınların mağdurlara bakışlarını erkeklere göre daha olumlu bulmuştur. Çalışmamızda her üç bağımlı değişkende de kadınların erkeklere göre ön yargıları ve kalıp-yargıları daha azken farkındalıkları ise daha fazladır. Özellikle kalıp-yargısal bakışlarda erkekler kadınlara göre daha fazla kalıp-yargısal bakışlara sahiptir. Bu bağlamda bulgularımız literatürle uyumludur. Kadınların erkeklere göre duygusal yönlerinin ve empatik yapılarının daha çok öne çıkması bu bulguda belirleyici etkenler olduğu düşünülmektedir.

Mağdurlara yönelik algı ve farkındalığın oluşumunda bir diğer yordayıcı ise mağdurlarla ilgili etkinliğe katılma durumudur. Ancak bu değişken sadece farkındalık düzeyini yordamıştır. Yani mağdurlara yönelik ders alma, seminer, konferans vs. katılma mağdurlara yönelik farkındalığın oluşmasında etkilidir. LGBT gruplara yönelik eğitim alan öğrencilerin farkındalıkları artmıştır ve ön yargılı bakışları daha az bulunmuştur (Case ve Stewart, 2009). Çam ve Arabacı (2014)'nın n=650 hemşire ile yaptıkları çalışmada, katılımcıların ruhsal hastalıklara yönelik inançlarında, daha öncesinde psikiyatri hemşireliği dersi veya eğitimi almış olmaları etkilidir ve bu dersi alanların bakışları daha olumlu bulunmuştur. Yine Bilge ve ark. (2012) tarafından yapılan bir çalışmada da daha öncesinde ruh sağlığı ile ilgili eğitim alan öğrencilerin bu hastalara yönelik algıları daha olumlu çıkmıştır. Benzer şekilde Oban ve Küçük (2012)'ün çalışmasında öğrencilere şizofreniye yönelik bilgilendirme eğitimleri verilerek farkındalıkları artırılmış ve bu öğrencilerin şizofreniye yönelik tutumlarının olumlu yönde değiştiği bulgulanmıştır. Çalışmamızın bulguları literatürle uyumludur. Bu bağlamda mağdurlarla ilgili bir etkinliğe katılmış olmanın, onlara yönelik farkındalığı artırıcı bir etkisi olduğu görülmüştür, çünkü bu etkinlikler vasıtası ile genellikle toplumda

bilinmeyen ya da yanlış bilinen bu grup hakkında daha ayrıntılı bilgi sahibi olunması sağlanabilmektedir.

Ayrıca mağdurlara yönelik bir etkinliğe katılma durumuna göre mağdurlara yönelik algı ve farkındalık durumlarının nasıl değiştiğine bakıldığında, mağdurlara yönelik ders alan katılımcılarda ön yargılı algıların daha düşük olduğu görülürken, farkındalık düzeyinin ise daha yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca mağdurlarla ilgili diğer etkinliklere (seminer, konferans vs.) katılanların farkındalık düzeyleri de daha yüksek çıkmıştır. Yani seminer, konferans gibi etkinlikler farkındalık düzeyini daha çok artırırken, ders almak ise diğer etkinliklere nazaran mağdurlara yönelik ön yargıyı daha fazla önlemektedir. Bu anlamda araştırmamız, literatürden farklı olarak düzenlenecek etkinliklerin nasıl olması gerektiği konusunda da ayrıntılar sunmaktadır: Şöyle ki, mağdurlara yönelik seminer, konferans vs. kısa süreli etkinlikler, onlara yönelik ön yargıların önlenmesinde kullanılabilir ancak ders almak gibi daha uzun süreli etkinliklerin ön yargılı algıların önlenmesinde daha çok katkı sunacağı konusunda bir sonuca varılmaktadır. Çünkü ders formatında verilen eğitimler uzun süreçlidir, belli bir plan dahilindedir, teori ve uygulama bir aradadır ve eğitim sonrasında bilgi düzeyi ölçülebilmektedir. Ayrıca ön yargı gibi tutumların değişmesi belli bir süreçte olacaktır: Bu kişileri tanıma, anlama, onların sorunlarının ne olduğunu birtakım örneklerle görme vs. gibi yaklaşımlar sonrasında tutumların değişmesi ve farklılaşması beklenir. Literatüre göre ön yargılı tutumlar da süreç içerisinde gelişmektedir. Bu bağlamda süreç içerisinde gelişen bir tutumun, doğal olarak süreç gerektiren bir etkinlik sonrasında değişmesi beklenmektedir. Bu çalışmanın en özgün bulgularından birisi bu olmuştur.

Mağdurlara yönelik farkındalık düzeyini yordayan diğer bir etken ise katılımcıların sınıf düzeyidir, yani bu çalışmaya katıldıkları sırada kaçınıcı sınıfta yer almış olduklarıdır. Çalışmamızda da farkındalık düzeyi ile sınıf düzeyi arasındaki ilişkiye bakıldığında, her ne kadar anlamlı bir farklılaşma görülme de 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin diğer iki sınıfa göre farkındalık düzeyleri daha yüksek olduğu görülmektedir. Birdoğan ve Berksun (2002) tarafından 100 tıp öğrencisi ile yapılan çalışmada, altıncı sınıf öğrencilerinin birinci sınıf öğrencilerine göre ruh sağlığı hastalarına yönelik tutumları daha olumlu çıkmıştır. Bu anlamda bulgumuz literatürle uyumludur. Katılımcılar özelinde bakıldığında, bu değişkenin de mağdurlara yönelik ders alma ile ilgili olduğu görülebilir ve bu örneklem grubu 3. ve 4. sınıfta spesifik olarak çocuk, kadın ve ayrıca genel olarak suç mağdurlarına yönelik dersler almaktadırlar. Mağdurlarla ilgili derslerle mağduriyeti tanımlama, mağdurların tecrübe ettikleri süreçler, mağdurlara yaklaşım ve müdahale, mağdurlarla görüşme vs. gibi konularda bilgiler edinmektedirler. Son sınıfta birlikte yoğunlaşan bu dersler, katılımcıların farkındalık düzeyine anlamlı bir etki oluşturmuştur.

Çalışmamız birtakım sınırlılıklar içermektedir: Öncelikle MAFÖ, gelecekte toplumda kadın-erkek oranlamasına göre yeniden test edilmeli ve geliştirilmelidir. Gelecekte ise mağdurlarla hali hazırda çalışan diğer hizmet gruplarına (örn. Kolluk gö-

revlileri) da uygulanmalı ve gerekirse revize edilmelidir. Bunun dışında mağdurlarla çalışma potansiyeli olan ancak müfredatında mağdurlarla ilgili ders bulunmayan diğer bölümler üzerinde de MAFÖ uygulanmalı ve mağdurlara yönelik algıları ve farkındalıklarını etkileyen etmenler görülmelidir.

Sonuç

Özetle, mağdurlara yönelik algı ve farkındalıkları belirleyen iki önemli etken cinsiyet ve mağdurlara yönelik ders, seminer vs. bir etkinliğe katılmış olmaktır. Aynı zamanda bu iki çıktı çalışmamızın özgünlüğünü ortaya koymaktadır. Şöyle ki, kadınlar erkeklere göre daha olumlu algılara ve daha yüksek farkındalığa sahiptir. Mağdurlara yönelik ders almak ya da seminer, konferans gibi bir etkinliğe katılmak, örneklemimizdeki öğrencilerin farkındalığını arttırmakta, farkındalığı artan öğrencilerin ise ön yargılı algıları azalmaktadır. Ancak farkındalık artarken, kalıp-yargısal algılarda da artış olduğu görülmektedir ve bu durum zamanla sosyal hizmet öğrencilerinin mağdurlara yönelik damgalayıcı bakışlara sahip olmalarına sebep olabileceği düşünülmektedir. Bu nedenle çalışmamıza göre mağdurlara yönelik olumsuz algıları önlemek ve farkındalığı arttırmak açısından mağdurlarla ilgili ders almak, seminer ve konferansa katılmak gibi birtakım etkinliklerin özellikle mağdurla çalışma potansiyeli olan sosyal hizmet, psikoloji, sosyoloji, eğitim bilimleri vs. gibi alanlarda artırılması ve etkin bir plan dahilinde verilmesi oldukça önemlidir. Bu eğitimlerde, kalıp-yargısal algıların oluşmasını engellemek için uygulama ve örnek vaka çalışmaları arttırılmalıdır.

Bu anlamda, araştırmanın çıktıları çerçevesinde şunlar önerilmektedir:

- 1- Çalışmamıza göre hem farkındalığı arttırmak hem de ön yargılı algıları önlemek açısından uzun süreçli, teorik-uygulama içerikli, daha önce mağduriyet yaşamış insanlarla pratik yapma, ikincil mağduriyetlere sebep olabilecek davranışlar vs. içeren derslerin verilmesinin daha faydalı olacağı önerilmektedir.
- 2- Çalışmamız, mağdurlarla çalışacak profesyonellerin özellikle lisans süreçlerinde bu dersleri alabileceklerinden, mağdurlarla çalışma açısından lisans eğitimlerinin önemini vurgulamaktadır. Bu anlamda sosyal hizmet alanının, mağdurlarla çalışma konusunda ilgili kurumlara insan kaynağı oluşturabileceği düşünülmektedir.
- 3- Ayrıca mağdurlarla ilgili bu alanda çalışan profesyonellerin ya da çalışma potansiyeli olan öğrencilerin mağdurlara yönelik seminer, konferans, kongre vs. gibi etkinliklere katılmaları sağlanmalıdır, bu etkinliklerin özellikle mağdurlara yönelik farkındalıkların artmasına yardımcı olacağı düşünülmektedir.
- 4- Ayrıca çalışmamızın bulguları ışığında, mağdurlarla çalışacak profesyonellerin seçiminde kadın profesyonellerin daha tercih edilebilir oldukları yönünde önerilerde bulunulabilir ancak farklı örneklerle yapılacak çalışmalar neticesinde bu öneri daha belirgin şekilde öne sürülmelidir.

- 5- Toplumda mağdurlara yönelik bir bilincin oluşabilmesi açısından makro çalışmalar ve etkinliklerin sayısı ve nitelikleri artırılmalı ve sosyal politikalar oluşturulmalıdır.
- 6- MAFÖ özelinde bakıldığında bu birimlerde çalışan ya da çalışma potansiyeli olan profesyonellerin mağdurlara yönelik farkındalık düzeylerini ölçebilecek ve böylece farkındalık düzeylerinin yükseltilebilmesine yönelik eğitim, seminer, bilgilendirme programları vs. planlanabilecektir.
- 7- Ayrıca toplumda etiketlenme, dışlanma, hak ihlalleri, ikincil mağduriyet konusunda hassas bir kesimi oluşturan mağdurlara yönelik, özellikle makro boyutlu çalışmalar ve sosyal politikaların oluşturulmasında MAFÖ yardımcı olabilecektir.

Kaynakça

- AKIN-BAYRAMLIK, Hacer ve ULUÇ, Feyzi (2019). "Öğretmenlerin Kişilik Özellikleri İle Damgalama Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", *Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi*, Kış 6, ss. 4-17.
- ASICI, Esra ve KARACA, Rengin (2018). "Tepki Stratejileri Ölçeği'nin (TSÖ) Geliştirilmesi: Geçerlik Ve Güvenilirlik Çalışması", *İnsan Bilimleri Dergisi*, Yaz 15, ss.1608- 1622.
- BATES, Elizabeth, KAYE, Linda, PENNINGTON, Charlotte ve HAMLIN, Iain (2019). "What About The Male Victims? Exploring The Impact Of Gender Stereotyping On Implicit Attitudes And Behavioural Intentions Associated With Intimate Partner Violence". *Sex Roles*, Kış 81, ss. 1-15.
- BIRDOĞAN, Sevilay ve BERKSUN, Oğuz (2002). "Tıp Fakültesi 1. Sınıf Ve 6. Sınıf Öğrencilerinde Psikiyatrik Hastaya Yönelik Tutumlar", *Kriz*, Bahar 10, ss.1-7.
- BONGIORNO, Renata, MCKIMMIE, Blake ve MASSER, Barbara (2016). "The Selective Use Of Rape-Victim Stereotypes To Protect Culturally Similar Perpetrators". *Psychology of Women Quarterly*, Sonbahar 43, ss. 398-413.
- BROWN, Rupert (2007). *Prejudice: It's Social Psychology*. WileyBlackwell, Malden.
- BÜYÜKÖZTÜRK, Şener (2002). *Handbook of Data Analysis for Social Sciences*, Pegem Yayınları, Ankara.
- CAMPBELL, Rebecca ve JOHNSON, Camille (1997). "Police Officers' Perceptions Of Rape: Is There Consistency Between State Law And Individual Beliefs?", *Journal of Interpersonal Violence*, Bahar 12, ss.255-274.
- CATELLANI, Patrizia, ALBERICI, Augusta ve MILESI, Patrizia (2004). "Counterfactual Thinking And Stereotypes: The Nonconformity Effect". *European Journal of Social Psychology*, Kış 34, ss. 421-436.

- ÇAM, Olcay ve ARABACI, Leyla (2014). "Bölge Psikiyatri Hastanelerinde Çalışan Hemşirelerin Ruhsal Hastalıklara Yönelik İnançları Ve Etkileyen Faktörler", *Türkiye Klinikleri Journal of Nursing Science*, Kış 6, ss.13-25.
- ÇAM, Olcay ve BILGE, Ayşe (2007). "Ruh Hastalığına Yönelik İnanç Ve Tutumlar". *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, Yaz 8, ss.215- 223.
- ERDOĞAN, Mehtap ve VATANDAŞ, Celalettin (2020). "Individual and Social Exclusion Practice: Prejudice and Discrimination". *İnsan ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Kış 3, ss. 474-485.
- ERKUŞ, Adnan (2014). *Psikolojide Ölçme ve Ölçek Geliştirme-I: Temel Kavramlar ve İşlemler*, Pegem Yayınları, Ankara.
- FIELD, Andy (2000). *Discovering Statistics using SPSS for Windows*, Sage Publications, London.
- GEORGE, William ve MARTINEZ, Lorraine (2002). "Victim Blaming In Rape: Effects Of Victim And Perpetrator Race, Type Of Rape, And Participant Racism", *Psychology of Women Quarterly*, Kış 26, ss.110-119.
- GÖNÜLTAŞ, Burak Miraç, ÖZTÜRK, Meral, ZEYREK-RIOS, Emek Yüce, KANAK, Mehmet ve DEMİR, Ecem (2019). "Perceptions Toward Criminals Scale: The Reliability And Validity Analyses", *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, Yaz 20, ss. 41-47.
- HAIR, Joseph, ANDERSON, Rolph, TAHTAM, Ronald ve BLACK, William (1998). *Multivariate Data Analysis*, Prentice Hall International, USA.
- HOGG, Michael ve VAUGHAN, Graham (2007). *Sosyal Psikoloji*. (Çev: İ. Yıldız ve A. Gelmez), Ütopya Yayınevi, Ankara.
- İLHAN, Mustafa ve ÇETİN, Bayram (2016). "LISREL ve AMOS Programları Kullanılarak Gerçekleştirilen Yapısal Eşitlik Modeli [YEM] Analizlerine İlişkin Sonuçların Karşılaştırılması", *Eğitimde ve Psikolojide Ölçme ve Değerlendirme Dergisi*, Bahar 5, ss.26-42.
- JIMENEZ, Jorge ve ABREU, Jose (2003). "Race And Sex Effects On Attitudinal Perceptions Of Acquaintance Rape", *Journal of Counseling Psychology*, Bahar 50, ss. 252-256.
- KARASAR, Niyazi (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Nobel, Ankara.
- LINK, Bruce ve PHELAN, Jo (2001). "Conceptualizing Stigma", *Annual Review Of Sociology*, Kış 27, ss. 363-385.
- MENNICKE, Annelise, ANDERSON, Delanoy, OEHME, Karen ve KENNEDY, Stephanie (2014). "Law Enforcement Officers' Perception Of Rape And Rape Victims: A Multimethod Study", *Violence and Victims*, Mayıs 29, ss. 814-827.
- MUTHEN, Linda ve MUTHEN, Bengt (2002). "How To Use A Monte Carlo Study To Decide On Sample Size And Determine Power", *Structural Equation Modeling*, Nisan 9, ss. 599-620.
- NAGEL, Barbara, MATSUO, Hisako, MCINTYRE, Kevin ve MORRISON, Nancy (2005). "Attitudes Toward Victims Of Rape: Effects Of Gender, Race, Religion, And Social Class". *Journal of Interpersonal Violence*, Eylül 20, ss. 725-737.

Mağdurlara Yönelik Farkındalık Ölçeğinin (MAFÖ) Geliştirilmesi ve Mağdurlarla Çalışabile...

- OBAN, Gül ve KÜÇÜK, Leyla (2012). "Lise Öğrencilerinde Şizofreniye Yönelik Bilgilendirme Eğitiminin Sosyal Mesafe Ve Tutuma Etkisi". *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*, Bahar 9, ss.35-41.
- ÖZDEMİR, Pınar (2020). Mağdur Hakları Daire Başkanlığı Ve Sosyal Hizmet Mesleğinin Rolü. İçinde (D. Yücel ve M.B. Gönültaş, Ed.), *Adli Sosyal Hizmet, Yaklaşım Ve Müdahale İçin* (ss.340-356), Nobel Yayınevi, Ankara.
- ÖZMEN, Sümeyye ve ERDEM, Ramazan (2018). "Damgalanmanın Kavramsal Çerçevesi". *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, Kış 23, ss.185-208.
- PAGE, Amy (2007). "Behind the blue line: Investigating police officers' attitudes toward rape", *Journal of Police and Criminal Psychology*, Kış 22, ss.22-32.
- SCHUMACKER, Randall (2006). "Teacher's Corner: Conducting Specification Searches With Amos". *Structural Equation Modeling*, Kış 13, ss. 118-129.
- SLEATH, Emma ve BULL, Ray (2012). "Comparing Rape Victim And Perpetrator Blaming In A Police Officer Sample: Differences Between Police Officers With And Without Special Training". *Criminal Justice and Behavior*, yaz 39, ss. 646-665.
- TAVŞANCIL, Ezel (2002). *Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi*. Nobel Yayınevi, Ankara.
- TEZBAŞARAN, Ata (1996). *Likert Tipi Ölçek Geliştirme Kılavuzu*. Psikologlar Derneği Yayınları, Ankara.
- TOPER, Mustafa ve CENGİZ, Ayşe (2019). "Kişilik, Sosyal Baskınlık ve Ön yargı: Eski Hükümlülere Yönelik Bir İnceleme". *Çalışma ve Toplum*, Kış 3, ss. 1757-1785.
- TUTKUN, Ömer ve KOÇ, Mustafa (2008). "Stereotypes Towards Occupations in Turkey". *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences*, Kış 41, ss. 255-273.
- UNITED NATIONS OFFICE FOR DRUG CONTROL AND CRIME PREVENTION (1999). *Handbook on Justice for Victims on the Use and Application of the Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power*. United Nations, New York.
- WARD, Collaen (1988). "The Attitudes Toward Rape Victims Scale". *Psychology Of Women Quarterly*, Kış 12, ss. 127-146.
- YAMAN, Erkan ve GÜNGÖR, Halime (2013). "Damgalama (Stigma) Ölçeğinin Geliştirilmesi, Geçerlilik Ve Güvenirlilik Çalışması", *Değerler Eğitimi Dergisi*, Kasım 25, ss. 251-270.